

Hoe gezond is langer doorwerken?

Christianne Hupkens

Als het aan het kabinet ligt, zullen ouderen steeds langer aan het werk blijven. De vraag is dan welke gevolgen werken op oudere leeftijd voor de gezondheid heeft. Het blijkt dat werkende vijftigplussers minder vaak te maken hebben met lichamelijke belasting en werkdruk, en dat ze minder vaak met voertuigen en trillende apparaten werken dan degenen die nog geen vijftig jaar oud zijn. Vijftigplussers ondervinden wel meer gezondheidsklachten als ze met voertuigen en trillende apparaten werken. Ze rapporteren ook meer burn-outklachten dan werkenden die jonger zijn. Op het gebied van lichamelijke belasting en problemen met werkdruk hebben ouderen evenveel gezondheidsklachten als werkenden onder de vijftig.

1. Inleiding

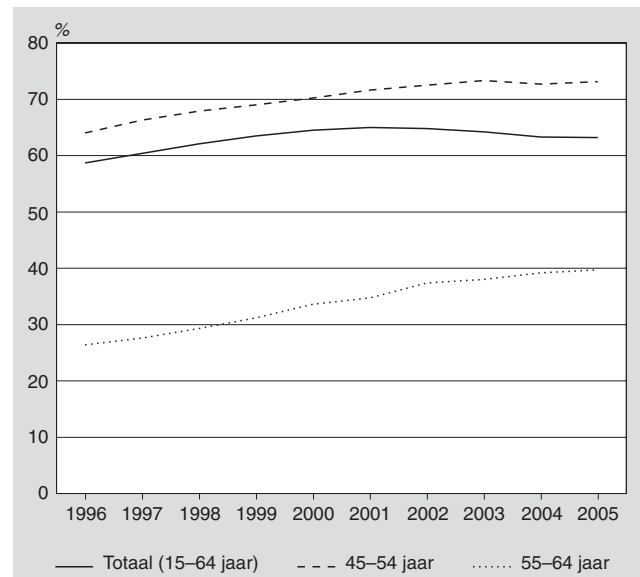
Het CBS onderzoekt arbeidsomstandigheden en gezondheidsproblemen die samenhangen met het werk. Dit artikel beschrijft de arbeidsomstandigheden en gezondheidsproblemen van werkende ouderen. Inzicht in de situatie van werkende ouderen is van belang voor het arbeidsmarktbeleid. De Nederlandse beroepsbevolking vergrijsd: er zijn steeds meer ouderen en steeds minder jongeren. Dit is vooral het gevolg van het feit dat de grote naoorlogse generatie babyboomers inmiddels boven de vijftig is. De komende tien jaar gaan de babyboomers met pensioen. Om de financiële gevolgen van de vergrijzing te kunnen bekostigen, neemt het kabinet maatregelen om ouderen langer aan het werk te houden.

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw, toen ouderen de mogelijkheid kregen om met vervroegd pensioen te gaan, is de arbeidsdeelname van ouderen sterk gedaald. In 1995 was de arbeidsdeelname van personen tussen de 55 en 65 jaar een van de laagste in Europa. Alleen in België en Luxemburg was de deelname van ouderen nog lager (Smulders, 2006).

De afgelopen tien jaar is de arbeidsdeelname van ouderen weer gestegen. In 1996 werkte 64 procent van de 45–54-jarigen, en in 2005 is dit toegenomen tot 73 procent. De arbeidsdeelname van ouderen van 55–64 jaar is weliswaar een stuk lager, maar is het afgelopen decennium verhoudingsgewijs sterker gestegen: van ruim een kwart in 1996 tot 40 procent in 2005. De arbeidsdeelname in deze leeftijdsgroepen is daarmee veel sterker gestegen dan voor de totale groep 15–64-jarigen.

Hoe gezond zijn de ouderen die langer doorwerken? Hebben ouderen meer lichamelijke klachten als gevolg van het werk dan jongeren? Of hoeven ouderen juist minder vaak zwaar lichamelijk werk te doen? Hebben ze meer last van werkdruk dan jongeren, of juist minder? Dit artikel beschrijft ontwikkelingen in arbeidsomstandigheden en ge-

1. Netto arbeidsparticipatie naar leeftijd

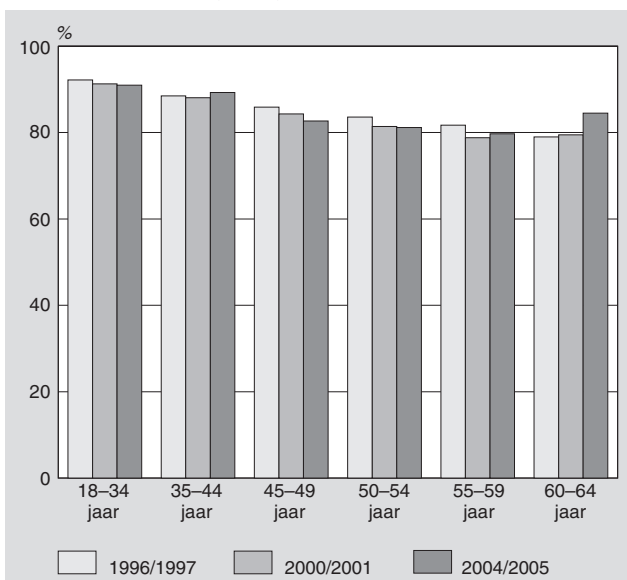
zondheidsproblemen vanaf 1997. De centrale vraag is of, gezien de toegenomen arbeidsparticipatie van ouderen, er meer ouderen met arbeidsgerelateerde gezondheidsproblemen zullen zijn.

In paragraaf 2 worden eerst de ontwikkelingen in de gezondheid van werkenden voor verschillende leeftijdsgroepen beschreven. Vervolgens worden voor dezelfde leeftijdsgroepen de ontwikkelingen in de gezondheid van mensen die niet (meer) werken beschreven. Ten slotte worden de trends in de arbeidsomstandigheden en gezondheidsproblemen van werkende vijftigplussers vergeleken met die van werkenden die nog geen 50 jaar oud zijn.

2. Gezondheid van werkenden en niet-werkenden

Als werkenden gevraagd wordt hoe gezond zij zich voelen, antwoorden bijna negen van de tien dat zij een goede of zeer goede gezondheid hebben. Jongeren voelen zich het gezondst. Van de werkenden van 18 tot 35 jaar beoordeelde meer dan negen op de tien hun eigen gezondheid als goed of zeer goed. Het aandeel gezonde werkenden daalt gestaag met de leeftijd, maar ook van de werkende ouderen voelt een ruime meerderheid zich gezond. Gemiddeld voelen ongeveer acht van de tien werkenden tussen de 55 en 65 jaar zich gezond. Het aandeel ouderen tussen de 55 en 59 jaar dat zich gezond voelt is tussen de jaren 1996/1997 en 2004/2005 nagenoeg gelijk gebleven. Het aandeel 60–64-jarigen met een goede gezondheid is in 2004/2005 zelfs toegenomen vergeleken met de jaren daarvoor. De toegenomen arbeidsparticipatie van ouderen heeft dus niet geleid tot meer gezondheidsproblemen.

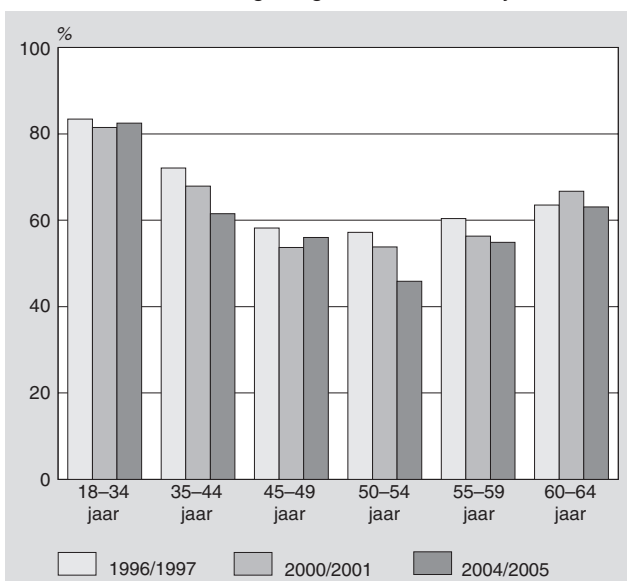
2. Werkenden met een goede gezondheid naar leeftijd

Er zijn uiteenlopende redenen waarom mensen niet werken. Sommigen volgen een opleiding of hebben de zorg voor het huishouden en hun gezinsleden op zich genomen. Anderen willen wel werken, maar kunnen geen baan vinden. Daarnaast zijn er mensen die vanwege hun gezondheid niet kunnen werken.

Het is bekend dat mensen die niet werken zich minder gezond voelen dan mensen die werken. Dit wordt het 'healthy worker effect' genoemd: werkenden zijn relatief gezond. Terwijl van de werkenden bijna negen van de tien vonden dat zij een goede gezondheid hebben, voelde van de mensen die niet werken minder dan tweederde zich gezond. Net als bij de werkenden zijn de jongeren het gezondst. Meer dan acht op de tien van de 18-34-jarigen beoordeelde de eigen gezondheid positief. Het aandeel niet-werkenden dat zich gezond voelt daalt met de leeftijd en is het laagst in de leeftijdsgroep 50-54 jaar. Slechts de helft van de 50-54-jarigen vond dat zij een goede gezondheid hebben.

3. Niet-werkenden met een goede gezondheid naar leeftijd

In deze leeftijdsgroep komen onder de niet-werkenden relatief veel mensen voor die gezondheidsproblemen hebben en om die reden niet werken.

Opmerkelijk is dat bij de leeftijdsgroepen boven de 55 jaar het aandeel mensen dat niet werkt en zich gezond voelt weer stijgt. Dit komt doordat in deze leeftijdsgroepen gezonde ouderen zitten die al gestopt zijn met werken. Wanneer we kijken naar de ontwikkelingen in de tijd, blijkt dat de gezondheid van mensen die niet werken voor de meeste leeftijdsgroepen in de periode 2004/2005 lager is dan in 2000/2001 en 1996/1997. Dit is waarschijnlijk te verklaren door de toegenomen arbeidsdeelname. Aangezien er steeds meer gezonde personen aan het werk zijn, komen er relatief steeds meer ongezonde personen voor onder de niet-werkenden.

3. Lichamelijke werkbelasting

Het overgrote deel van de werkenden geeft aan dat ze te maken hebben met lichamelijke belasting op het werk. Deze belasting kan te maken hebben met fysieke inspanning, maar ook met eenzijdige bewegingspatronen die tot rsi kunnen leiden, zoals bij werken achter een beeldscherm. De gegevens over lichamelijke belasting hebben betrekking op de periode tot en met 2002. Over de jaren daarna zijn geen vergelijkbare gegevens beschikbaar.

Er is sprake van lichamelijke belasting bij een of meer van de onderstaande vormen van belasting:

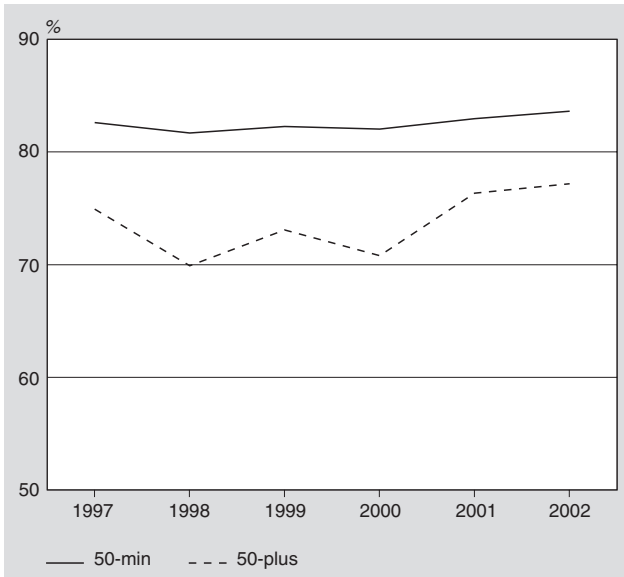
1. Lichamelijk zwaar werk,
2. Werk waarbij veel kracht moet worden gezet,
3. Werk waarbij men langdurig met het bovenlichaam in dezelfde houding bezig is,
4. Werk waarbij men langdurig met het bovenlichaam in een ongemakkelijke houding bezig is,
5. Werk waarbij men meer keren per minuut dezelfde beweging maakt of meer keren per minuut kracht moet zetten met armen en handen, en
6. Werk waarbij men bezweet of buiten adem raakt.

De vijftigplussers worden minder vaak lichamelijk belast dan werkenden die jonger zijn dan 50 jaar. Gemiddeld heeft nog geen driekwart van de vijftigplussers te maken met één of meer aspecten van lichamelijke werkbelasting, terwijl van de mensen onder de 50 jaar ruim 80 procent hiermee te maken heeft.

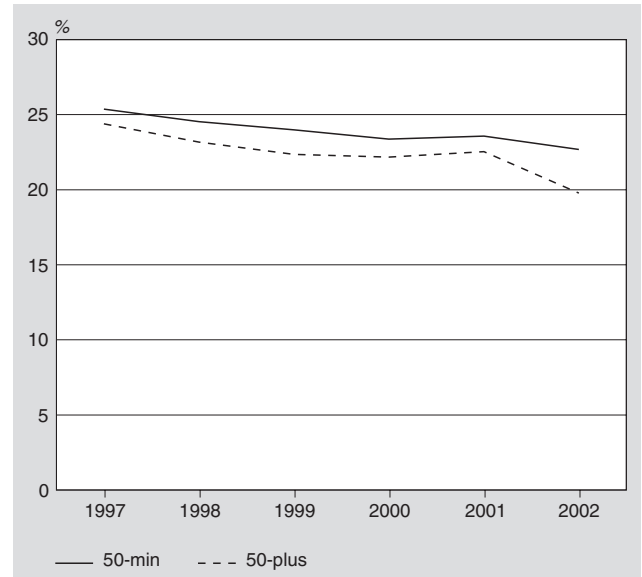
Analyse van de lichamelijke werkbelasting naar leeftijd in de loop van de tijd laat zien dat de trend voor ouderen tussen 1997 en 2002 hetzelfde is als de trend voor jongeren. Dit blijkt uit logistische regressie-analyse (zie technische toelichting). Het is dus niet zo, dat doordat er steeds meer ouderen op de arbeidsmarkt actief zijn, er voornamelijk ouderen bijkomen die lichamelijk worden belast.

Aan werkenden die lichamelijk belast worden, is de vraag gesteld of zij als gevolg hiervan afgelopen jaar klachten hebben ondervonden, zoals pijn in de rug, nek, schouders, handen of armen. Ruim vier op de tien werkenden antwoorden dat zij inderdaad één of meer van deze klachten hebben of gehad hebben. Er bestaat in dit opzicht geen verschil tussen beide leeftijdsgroepen. Vijftigplussers met lichamelijke belasting rapporteerden niet meer klachten dan werkenden beneden de vijftig. Ook in de ontwikkeling

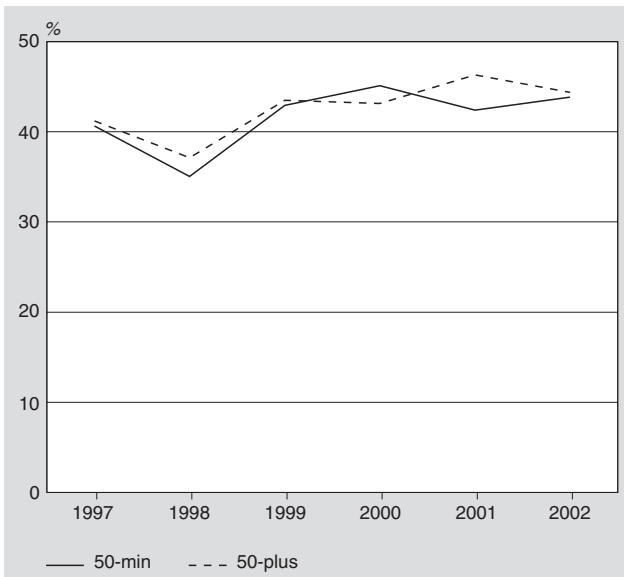
4. Lichamelijke werkbelasting

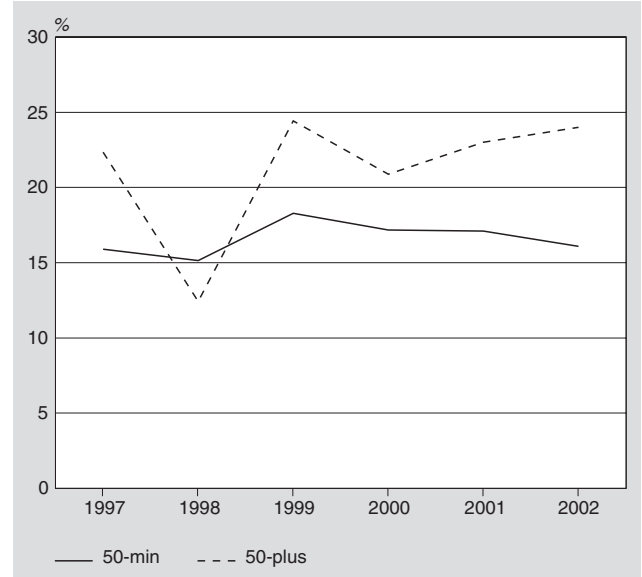
6. Werken met voertuigen en/of trillende apparaten

5. Gezondheidsklachten als gevolg van lichamelijke belasting

7. Gezondheidsklachten als gevolg van trillingen of voertuigen

in de periode 1997–2002 zijn er geen verschillen tussen deze groepen.

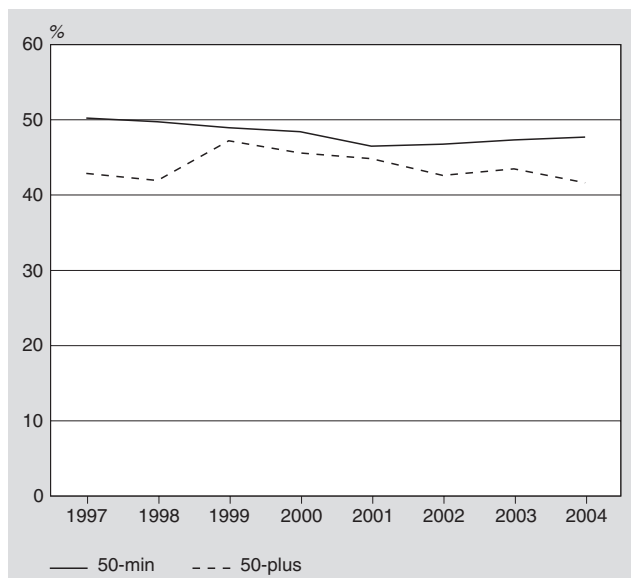
Ook mensen die werken met trillende apparaten of met voertuigen, zoals vrachtauto's, heftrucks en bulldozers, kunnen last krijgen van rugpijn of pijn in de nek, schouders, handen of armen. Bijna een kwart van alle werknemers heeft te maken met voertuigen of apparaten die trillingen veroorzaken. Er zijn iets minder ouderen dan jongeren die hiermee werken. Aan deze mensen is gevraagd of zij hierdoor in het afgelopen jaar gezondheidsklachten hebben ondervonden. Er blijken meer vijftigplussers dan vijftigminners te zijn die gezondheidsklachten ondervinden als gevolg van deze voertuigen en apparaten. Wel geldt dat zowel voor het werken met voertuigen en/of trillende apparaten als voor de gezondheidsklachten de trend voor beide groepen vergelijkbaar is.

4. Werkdruk

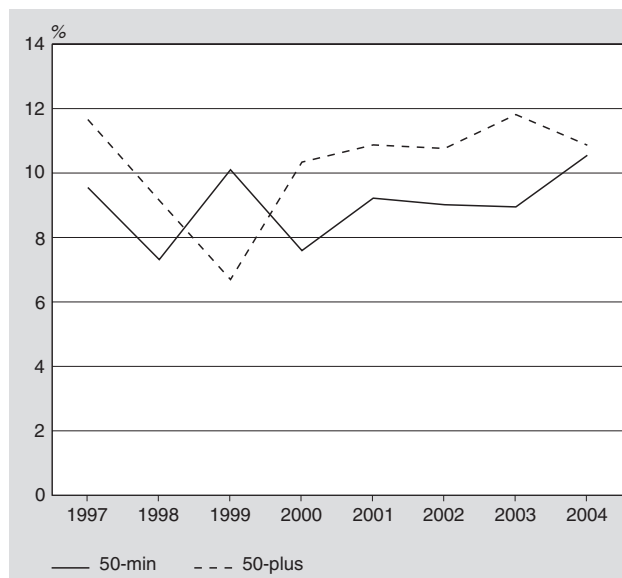
De werkdruk is in de periode 1997–2004 afgenomen. Vijftigplussers zeggen minder vaak dan vijftigminners dat ze regelmatig in een hoog tempo en/of onder hoge tijdsdruk moeten werken. In de periode 1999–2001 was dit verschil vrij klein. In de andere jaren zijn de verschillen groter. Gemiddeld over de totale periode bedroeg het verschil tussen de leeftijdsgroepen 5 procentpunten. De trend in werkdruk onder de vijftigplussers wijkt niet af van de trend onder de jongeren.

Ongeveer een kwart van de werkenden zegt dat het werk hen regelmatig te veel wordt door problemen met het werktempo en/of de tijdsdruk. In dit opzicht bestaat geen verschil tussen vijftigplussers en jongere werkenden. Het aantal werkenden dat problemen heeft met de werkdruk is tussen 1997 en 1999 toegenomen, en vervolgens weer afgenomen. De trends van beide leeftijdsgroepen vertonen geen verschillen.

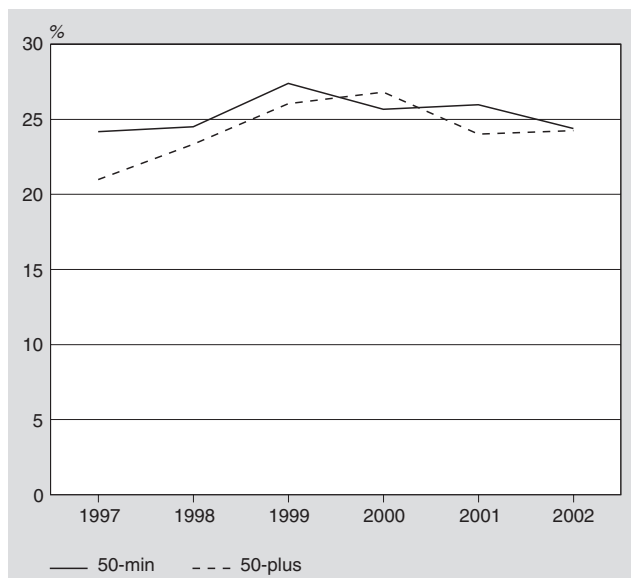
8. Werken in hoog tempo en/of onder hoge tijdsdruk

10. Werkenden met burn-out

9. Problemen met werktempo en werkdruk

Ouderen rapporteren wel meer gezondheidsklachten. Vijftigplussers die met trillende apparaten of voertuigen werken, melden vaker klachten zoals pijn in de rug, nek, schouders, handen of armen. Ze hebben ook vaker dan jongeren burn-out klachten. Er zijn geen verschillen tussen beide leeftijdsgroepen in gezondheidsklachten als gevolg van lichamelijke werkbelasting. Evenmin zijn er verschillen tussen ouderen en jongeren in gezondheidsklachten als gevolg van werkdruk.

Voor alle onderzochte arbeidsomstandigheden en gezondheidsklachten geldt dat de trends van de vijftigplussers gelijk zijn aan de trends van de werkenden die jonger zijn dan vijftig. De toegenomen arbeidsdeelname onder de ouderen in de periode 1997–2004 heeft dus niet geleid tot meer gezondheidsproblemen bij ouderen.

Het is interessant om de ontwikkelingen in arbeidsgerelateerde gezondheidsproblemen van ouderen ook in de toekomst te blijven volgen. Tot enkele jaren geleden konden nog relatief veel mensen die met ernstige gezondheidsproblemen kampten een beroep doen op de WAO. Sinds enkele jaren wordt er meer en meer geprobeerd deze mensen voor de arbeidsmarkt te behouden, eventueel door ze aangepast werk aan te bieden. Er zullen dus steeds meer werkenden – en vooral oudere werkenden – met een minder goede gezondheid aan het werk blijven.

Een andere ontwikkeling die van invloed zal zijn op het aantal ouderen met arbeidsgerelateerde gezondheidsklachten is dat de pensioengerechtigde leeftijd in de toekomst omhoog kan gaan. Ouderen zullen dan tot na hun 65^e jaar doorwerken. De vraag is in hoeverre het aantal ouderen met arbeidsgerelateerde gezondheidsklachten door deze ontwikkeling zal toenemen.

Ten slotte wordt nagegaan of vijftigplussers meer of minder burn-out klachten melden dan werkenden die nog geen vijftig jaar oud zijn. Burn-out, ofwel opgebrand zijn, verwijst naar een psychische uitputtingstoestand (Bakker, Schaufeli en van Dierendonck, 2000).

In de periode 1997–2004 heeft ongeveer één op de tien werkenden burn-out klachten. Gemiddeld over alle jaren melden iets meer ouderen dan jongeren dat ze opgebrand zijn. De trends verschillen niet tussen beide leeftijdsgroepen.

5. Conclusie

Per saldo zijn de arbeidsomstandigheden van ouderen iets gunstiger dan die van jongeren. Ouderen worden minder vaak lichamelijk belast en werken minder vaak met voertuigen en trillende apparaten. Bovendien werken ze minder vaak in een hoog tempo of onder hoge tijdsdruk dan jongere werkenden.

6. Technische toelichting

Het Permanent Onderzoek Leefsituatie

De gegevens over ervaren gezondheid zijn vanaf 1997 afkomstig uit de basismodule van het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS). POLS is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). De gegevens over ervaren gezondheid van het jaar 1996 zijn afkomstig uit het Doorlopend Leefsituatie Onderzoek (DLO). Het DLO is een langlopend onderzoek dat na het eerste kwartaal van 1997 is stopgezet. Een groot deel van de vragen uit het DLO (waaronder de vraag naar ervaren gezondheid en vragen naar arbeidsomstandigheden) is sinds 1997 opgenomen in POLS.

De gegevens over arbeidsomstandigheden en de gezondheidsklachten die hiermee samenhangen zijn afkomstig uit de module 'Gezondheid en arbeid' van POLS. Deze module bevat informatie over de onderwerpen 'gezondheid en aandoeningen', 'leefstijlen', 'medische consumptie', 'preventieve maatregelen' en 'arbeidsomstandigheden'. De gegevens over arbeidsomstandigheden worden in samenwerking met het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid verzameld.

De vragen over dit onderwerp worden grotendeels mondeling en voor een klein deel schriftelijk gesteld aan personen die behoren tot de werkzame beroepsbevolking. Dit zijn personen van 15–64 jaar die ten minste 12 uur per week betaald werk verrichten. Jaarlijks beantwoorden ongeveer 4,5 duizend mensen de vragen over arbeidsomstandigheden. De module 'Gezondheid en arbeid' is in 2004 voor het laatst in POLS opgenomen. Sinds 2003 is het aantal vragen in de module 'Gezondheid en arbeid' flink gereduceerd. De meeste arbeidsomstandigheden en gezondheidsklachten die in dit artikel worden gepresenteerd zijn tot en met 2002 als enquêtevraag in POLS opgenomen. Alleen werkdruk en burn-out zijn ook in 2003 en 2004 bevraagd.

Burn-out

De meting van burn-out komt overeen met de deeldimensie 'emotionele uitputting' van de Utrechtse Burnout Schaal (UBOS). De meting is gebaseerd op vijf uitspraken over de beleving van het werk, te weten 'emotioneel uitgeput', 'leeg gevoel', 's ochtends moe voelen', 'uitgeput door werk' en 'op zijn'. Per uitspraak kan de respondent kiezen uit 7 antwoordmogelijkheden, lopend van 0 (nooit) tot 6 (elke dag). Per persoon worden de vijf scores opgeteld en gedeeld door 5. Dit gemiddelde varieert tussen de 0 (een 0 op elke vraag) en de 6 (een 6 op elke vraag). Net als bij de UBOS krijgen respondenten die de waarde 2,21 of hoger scoren de indicatie burn-out.

Logistische regressie-analyse

Om na te gaan of de arbeidsomstandigheden en gezondheidsklachten verschillen tussen vijftigplussers en werknemers die nog geen 50 jaar oud zijn, is logistische regressie-analyse toegepast. De analyse is zodanig opgezet dat ook leeftijdsverschillen in arbeidsomstandigheden/gezondheidsklachten in de loop van de tijd kunnen worden geanalyseerd.

Eerst zijn de gegevens van de beginjaren van POLS (1997 en 1998) samengevoegd en geanalyseerd. Vervolgens zijn de gegevens van de twee jaren, waarvoor de gegevens voor het laatst beschikbaar waren, samengevoegd en geanalyseerd (meestal 2001 en 2002; alleen bij de analyses van werkdruk en burn-out zijn er gegevens voor 2003 en 2004 beschikbaar).

Hieronder wordt de logistische regressie-analyse van werkdruk beschreven. De analyse van de andere arbeidsomstandigheden/gezondheidsklachten is vergelijkbaar. Werkdruk is de afhankelijke variabele in de logistische regressie. Voor leeftijd is een dichotome variabele (15–49 jaar, 50–64 jaar) gebruikt. Om te corrigeren voor de mogelijke samenhang van geslacht, opleidingsniveau, beroepsniveau, bedrijfstak en arbeidsduur met ofwel leeftijd ofwel werkdruk, zijn deze achtergrondvariabelen samen met leeftijd in de analyse opgenomen als onafhankelijke variabelen.

Geanalyseerd is of leeftijd in 1997/1998 significant samenhangt met werkdruk, en of dat in 2003/2004 ook het geval is. De samenhang tussen leeftijd en werkdruk wordt tussen 1997/1998 en 2003/2004 vergeleken. Zijn de eventuele leeftijdsverschillen in werkdruk gedurende deze periode hetzelfde gebleven, of zijn ze groter of juist kleiner geworden? Als de leeftijdsverschillen hetzelfde zijn gebleven, zijn de ontwikkelingen in werkdruk gedurende de periode 1997–2004 voor vijftigplussers en mensen die jonger zijn dan 50 hetzelfde gebleven. Als de leeftijdsverschillen wel zijn veranderd, zijn de ontwikkelingen in de loop van de tijd voor ouderen anders dan voor jongeren.

Literatuur

Bakker, A., Schaufeli, W.B., Dierendonck, D. van (2000) Burnout: prevalentie, risicogroepen en risicofactoren. In: Houtman, I.L.D., Schaufeli, W.B., Taris, T. (red.) *Psychische vermoeidheid en werk*. NWO/Samsom, Alphen aan de Rijn.

Smulders, P., Bossche, S. van den (2006) Employment and productivity in the Netherlands. In: Smulders, P.G.W. (2006) *Worklife in the Netherlands*. TNO Work & Employment, Hoofddorp.